

КОНЦЕПЦІЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА І ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ СТОСОВНО ЕКОЛОГІЧНИХ ВИМОГ

П. Скрипчук, кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

КОНЦЕПЦИЯ СЕРТИФИКАЦИИ ОБЪЕКТОВ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ
И ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СИСТЕМ В ОТНОШЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ТРЕБОВАНИЙ

П. Скрипчук, кандидат технических наук, доцент,
Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно

CONCEPTION ON CERTIFICATION OF NATURAL ENVIRONMENT OBJECTS
AND TERRITORIAL-ECONOMIC SYSTEMS CONCERNING ENVIRONMENTAL REQUIREMENTS

P. Skrypchuk, Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor,
National University of Water Management and Nature Resources, Rivne

Розвиток наукового забезпечення природоохоронної галузі та природокористування дає імпульс для розвитку принципово нових синергетичних підходів у різних галузях знань. За таких умов єдність економічних, соціальних, екологічних та інших систем забезпечується не лише процесами речовинно-енергетичного обміну, а більшою мірою інформаційним (наприклад, інформація щодо відповідності об'єктів НПС і територій сучасним вимогам розвитку людської цивілізації). Інтенсивність інформаційної взаємодії соціальних і природних систем визначається рівнем забезпечення природокористувачів та потреб суспільства [1]. Тобто, зростання кількості інформації є критерієм його розвитку та конкурентоспроможності, що спостерігається в економічно розвинених країнах світу. Тому, на нашу думку, системи науково-інформаційного забезпечення природокористування і природоохорони повинні мати випереджаючий розвиток, що стосуються екологічного управління, метрології, стандартизації, сертифікації, всіх галузей економіки.

У статті наведено проект Концепції екологічної сертифікації об'єктів навколишнього природного середовища (НПС) і територіально-господарських систем. Аргументовано її актуальність та практичну значимість.

Комплексним механізмом забезпечення екологізації економіки на всіх рівнях є екологічне управління та його інструментарій: екологічні експертиза, аудит, маркетинг, стандартизація, сертифікація. Екологічна сертифікація продукції, послуг та її розвиток до встановлення відповідності об'єктів НПС і територіально-господарських систем полягає в їх системному дослідженні за допомогою процедури екологічного аудиту, існуючих і таких, що необхідно розробити, законодавчо-нормативних документів, міжнародних регламентів й угод (закони, стандарти, нормативи екологічної безпеки, показники якості життязабезпечення тощо). У результаті висновків аудиту та порівняння існуючої та альтернативної — інноваційно-інвестиційної моделі розвитку суб'єктів економіки, об'єктів НПС, функціонування в цілому територіально-господарських систем, роблять висновки про відповідність (аналітичні та інтегровані)

якісні показники) науково обґрунтованого способу стабілізації стану довкілля, а в подальшому його збереження і невиснажливе використання [2, 3].

Використання системного підходу перевело поняття якості з виробничої практики в наукову методологію, що використовує економічну теорію; синергетику; природні, суспільні та наукові підходи; теоретико-методологічні положення використання і збереження природного капіталу як багатства нації, статистику; можливості постійного поліпшення [2—7]. Розвиток досліджень у сфері якості НПС здійснюється на рівні законодавчого і нормативно-правового забезпечення, визначення проблемних питань, проведення аналізу та прогнозування якості життя, врахування екологічних і економічних проблем, здоров'я людей і соціально-культурних чинників. Зокрема інформація є тим універсальним містком, який поєднує різні за фізичною та економічною суттю явища, процеси і системи. Звідси вивчення економічних та екологічних систем у всій їх різноманітності можливе на основі інформаційного обміну між запитами суб'єктів економічної діяльності, суспільства щодо якості НПС та природоохоронної діяльності, які ще потрібно розробляти, як потужний інструмент наукових досліджень. Такий аналіз повинен бути взаємозв'язаним з аналізом у всіх сферах, та не може виконуватись ізольовано один від одного. При цьому системне вирішення інформаційного забезпечення природокористування і природоохоронної діяльності не можливе без метрологічного забезпечення, розвитку екологічних стандартизації та сертифікації. Саме сутність сертифікації як перевірки на відповідність, а в даному випадку екологічної, передбачає перевірку на відповідність нормативним документам (НД).

Світовий та досвід нашої держави засвідчує позитивні сторони екологічної сертифікації продукції, послуг, лісів та земель сільськогосподарського призначення. З цього приводу в Україні розробляються концепції та програми щодо управління якістю продукції, регіонального розвитку, екологічної політики, безпеки адміністративно-територіальних одиниць [2, 3, 8—12, 15—17]. Але і катепер в Україні відсутні єдині та системні методологічні підходи щодо еколого-економічних, соціальних, законодавчо-нормативних, метрологічних та інших засад розвитку екологічної сертифікації.

Мета статті — розроблення проекту Концепції екологічної сертифікації об'єктів НПС і територіально-господарських систем як цілісної методології обов'язкової складової екологізації економіки, інноваційно-інвестиційного розвитку, запровадження в теорію і практику положень випереджаючої стандартизації, гармонізації законодавчо-нормативних документів та схем сертифікації тощо.

Концепція має бути розроблена з метою систематизації теоретико-методологічних положень щодо необхідності стабілізації, раціонального використання у цілому природо-ресурсного потенціалу територіально-господарських систем, об'єктів НПС; запровадження інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняної економіки і технологій на основі інформаційного забезпечення господарської діяльності; запровадження на перспективу принципів ринкового нагляду за безпечністю сировини, простежуваності життєвого циклу продукції та у цілому якості НПС; забезпечення дотримання інтересів громадян і бізнесу в системній інформації про стан НПС на регіональному і національному рівнях.

Концепція розроблена з урахуванням світових тенденцій у розвитку екологічного управління, маркетингу, аудиту; економіки природокористування; процесів глобалізації, кооперації, спеціалізації; екологізації нормативного забезпечення світової економіки тощо.

У цій Концепції наведені нижче терміни пропонуються автором у такому значенні:

Екологічні нормативи — рівні максимально допустимого втручання людини в НПС, що забезпечують збереження їх структури і динамічних властивостей у просторі та часі. Система екологічних нормативів містить вимоги екологічної безпеки стосовно гранично допустимих концентрацій забруднювальних речовин у навколишньому середовищі; рівнів акустичного, електромагнітного, радіаційного та іншого шкідливого впливу на довкілля; вмісту шкідливих речовин у харчових продуктах; викидів та скидів в навколишнє середовище забруднюючих речовин; рівнів шкідливого впливу фізичних і біологічних чинників.

Екологічне нормування — процедура встановлення нормативів стану для НПС і гранично допустимих на нього впливів у вигляді обґрунтування критеріїв безпеки біосфери за усіма можливими варіантами негативного впливу, методів оцінювання поведінки екологічних токсикантів у навколишньому середовищі, визначення відгуків екосистем на антропогенні впливи, визначення рівнів припустимого антропогенного навантаження на екосистеми, що встановлюються для кожного природокористувача у вигляді гранично допустимих викидів, скидів, лімітів розміщення відходів і затверджуються уповноваженими органами.

Екологічна стандартизація — системна діяльність, спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування у відносинах суб'єктів господарювання та збереження при цьому якості НПС через запровадження обов'язкових і добровільних нормативів у всіх галузях життєдіяльності суспільства, окремого індивідууму та об'єктах довкілля, спрямована

на стабілізацію, покращання екологічних характеристик і проведення сертифікації.

Екологічний регламент — регламент у галузі охорони НПС, що є обов'язковим для виконання і у якому визначаються поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом НПС, вимоги щодо запобігання його забрудненню, інші питання, пов'язані з охороною та використанням природних ресурсів.

Екологічний сертифікат відповідності — документ, який підтверджує, що належним чином ідентифікований об'єкт відповідає встановленим екологічним вимогам, видається заявникові органом Системи екологічної сертифікації та підтверджує факт відповідності сертифікованого об'єкта встановленим законодавчо-нормативним вимогам.

Екологічна сертифікація — діяльність третьої сторони, яка забезпечує необхідну впевненість у тому, що належним чином ідентифікована діяльність суспільства забезпечує дотримання законодавчо-нормативних положень та характеристик екологічної безпеки продукції, послуг, виробничих процесів щодо стану і раціонального використання НПС.

Екологічне страхування — добровільне, обов'язкове державне та інші види страхування громадян та їхнього майна, доходів підприємств на випадок шкоди, завданої внаслідок забруднення навколишнього середовища та погіршення його якості та ресурсів у цілому.

Екологічне управління — цілеспрямована, системна діяльність, пов'язана з розробленням, запровадженням, реалізацією, контролюванням комплексних заходів природоохоронного характеру, які повинні забезпечити раціональне використання і збереження природних ресурсів, дотримання екологічної безпеки.

Екологічний ризик — імовірність виникнення несприятливих для життєдіяльності суспільства обставин і ситуацій, зумовлених антропогенними чи природними факторами та явищами.

Екологічно безпечні харчові продукти — якісні продукти, що відповідають вимогам стандартів екологічної безпеки, належним чином сертифіковані та мають екологічне маркування.

Якість життя — це комплекс факторів, з яких складаються умови життєзабезпечення людини в різних умовах, характеристика розвитку людського суспільства та збереження при цьому відповідної якості НПС у контексті сталого розвитку.

Також у Концепції використовується термінологія [13].

Галузь застосування. Положення Концепції поширюються на відносини між суб'єктами економічної діяльності, споживачами, органами з оцінювання відповідності, природоохоронною діяльністю, відпо-

відальними за використання природо-ресурсного потенціалу країни (органи влади всіх рівнів, державні інституції).

Проблеми, на розв'язання яких спрямована Концепція. Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) та курс на інтеграцію до Європейського Союзу (ЄС) в умовах глобалізації світової економіки вимагає суттєвого прискорення процесів поліпшення управління якістю НПС у загальнодержавному масштабі, підвищення ефективності функціонування і конкурентоспроможності більшості вітчизняних підприємств та організацій. Традиційні методи захисту НПС не досить ефективні, що обумовлює необхідність розвитку і модернізації, зокрема, таких нових напрямів, як екологічна стандартизація та сертифікація, їхнє метрологічне забезпечення, актуальність та потреба в яких пояснюється необхідністю:

- відкритості країни, єдиних правил та нормативів у зовнішньо економічній та внутрішній економічній діяльності країни, що дає можливість стати повноправним учасником світових процесів, позитивно впливає на її міжнародний імідж;

- формування і запровадження екологічно збалансованої системи природокористування, зміни нерациональних моделей виробництва і споживання, екологічної та інноваційної модернізації економіки;

- удосконалення та гармонізації законодавчо-нормативної бази в галузі сертифікації продукції, послуг, систем управління (СУ) та розроблення методології екологічної сертифікації, у тому числі й до таких новітніх напрямків, як об'єкти НПС (лісові масиви, сільськогосподарські угіддя), територіально-господарські системи тощо;

- проведення екологічної сертифікації об'єктів НПС і територіально-господарських систем, яка передбачає аналіз урахування еколого-економічних пріоритетів у всіх сферах діяльності суспільства (промисловість, енергетика, сільське господарство, охорона здоров'я тощо), що, як свідчить практика, суттєво зміцнює співробітництво в рамках держави та є надзвичайно важливим фактором для природоохоронного сектору;

- інноваційного розвитку вітчизняної економіки і технологій на основі впровадження сучасних наукових досягнень, гармонізації міжнародних стандартів, міжнародно визнаних процедур оцінювання відповідності та принципів ринкового нагляду за безпечністю продукції;

- дотримання інтересів споживачів, відповідальності виробників та постачальників за безпеку продукції та послуг, оснований на високому рівні самоконтролю (директиви ЄС, схеми сертифікації, передбачені серією стандартами EN 45000), впровадженні сучасних СУ, урахування синергетичних ефектів, що відбуваються в НПС.

Мета концепції — системне врахування процесів, що відбуваються в НПС, та його природо-ресурсного потенціалу як невід'ємної складової економічної, екологічної, соціальної безпеки держави, стабілізації стану НПС, підвищення якості життя населення шляхом виконання рішень [8—12] та вирішення таких завдань:

- створення теоретико-методологічних та практичних засад обґрунтування сталого функціонування адміністративних одиниць, територіально-господарських систем, інформування органів влади, громадськості та бізнесу про фактичний стан НПС (рис. 1). На рисунку зображено передумови виникнення ідеї екологічної сертифікації об'єктів НПС і територіально-господарських систем, починаючи із поширення екологічних проблем до появи рішень світових самітів, конвенцій, екологічних стандартизацій та сертифікації продукції, послуг і до необхідності системного вирішення екологічних питань у взаємозв'язку із економікою, соціальними факторами тощо);

- реформування та удосконалення законодавчо-нормативних положень екологічного управління у напрямку системного обліку природо-ресурсного потенціалу держави;

- напрацювання дієвих важелів стимулювання екологічної сертифікації з метою регулювання еколого-економічних відносин та підвищення екологічної безпеки держави;

- проведення екологічного аудиту, експертизи, стратегічного екологічного оцінювання, моніторингу, аналізу економічної діяльності суб'єктів господарювання тощо з метою створення комплексного інформаційного забезпечення процедури екологічної сертифікації;

- формування інформаційного простору, послідовне зниження екологічних ризиків, ощадливе використання природо-ресурсного потенціалу країни;

- сприяння вільному руху товарів на державному та світовому ринках завдяки виконанню визначеної у ISO/IEC вимоги — один стандарт — одне випробування (вимірювання) — один сертифікат;

- створення сучасної гнучкої системи сертифікації та стандартизації та споживчої політики, що повною мірою відповідає вимогам СОТ, ЄС та принципам Комісії Кодексу Аліментаріус, здатної швидко і адекватно реагувати на потреби і запити національної економіки, споживачів і торгових партнерів щодо конкурентоспроможної продукції та послуг на глобальному ринку;

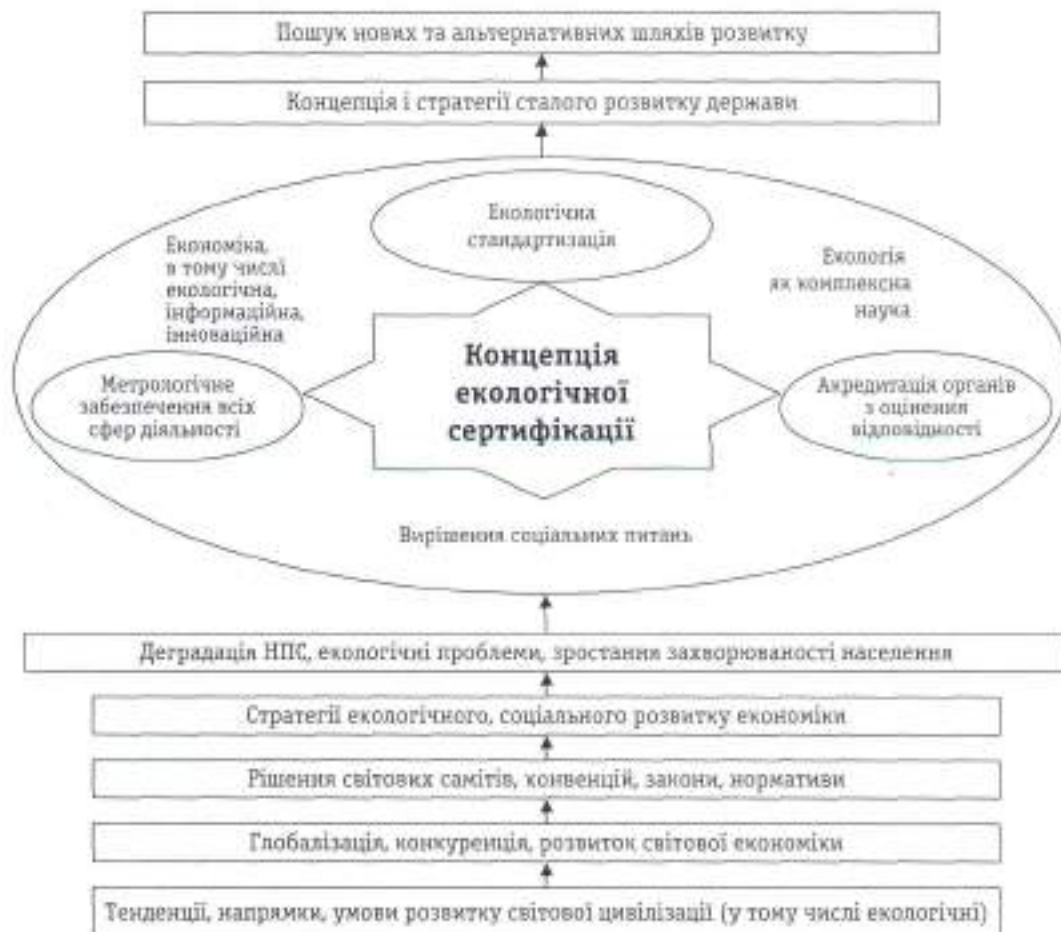

Рис. 1. Концептуальні передумови розвитку екологічної сертифікації

- стимулювання вітчизняних підприємств до створення систем управління якістю (СУЯ), систем екологічного управління (СЕУ);

- забезпечення достовірною інформацією про стан і безпеку НПС, якість продукції, процесів, послуг усіх потенційних користувачів, як державного, так і приватного секторів;

- пролозіції новітніх напрямів розвитку регіонів, у тому числі «зеленого» бізнесу та гарантування збереження НПС суб'єктами природокористування;

- забезпечення упровадження науково-технічних досягнень, добросовісної конкуренції, уникнення дублювання вимірень і випробувань різними системами моніторингу.

Гіпотеза — екологічну сертифікацію слід розглядати як міждисциплінарну науку; нову ідеологію щодо включення природних ресурсів до національного багатства та розвитку екологічного управління; механізм забезпечення екологічної безпеки НПС і регулювання еколого-економічних відносин як на макро-, так і на мікрорівнях (висновки екологічної сертифікації є критерієм для оцінювання природних ресурсів та урахування особливостей відтворення природно-ресурсного потенціалу); інструментарій екологічного управління тощо.

Інформаційна база (забезпечення) для запровадження Концепції: законодавчо-нормативна база України та зарубіжних країн; еколого-економічна статистика; дані систем моніторингу в тому числі відомчих; кадастри природних ресурсів; звіти регіональних органів Мінприроди, Міністерства аграрної політики України; результати екологічного аудиту; інноваційний досвід із сертифікації лісів та сільськогосподарських земель в Україні та світі; функціонування сертифікованих СУЯ, СЕУ, системи НАССР та інших у тому числі інтегрованих СУ; міжнародні угоди, які регулюють економічну, екологічну, соціальну сфери життя суспільства.

Критерії (розроблення яких мають забезпечити підпорядковані Кабміну України відповідні міністерства і комітети): створення конкурентоспроможної економіки у контексті сталого розвитку; забезпечення національних інтересів; екологічна, соціальна спрямованість розвитку галузей економіки; реалізація інноваційно-інвестиційного типу розвитку промисловості; поєднання державного регулювання з ринковими механізмами саморегуляції; процеси інтеграції у світову економіку, насамперед, євроінтеграції; розвиток інформаційного забезпечення всіх галузей економіки відповідно до законодавчо-нормативних документів, отримання моніторингових даних щодо стану НПС, природо-ресурсний потенціал, еколого-економічні ризики залежно від якості об'єктів НПС тощо.

Принципи: забезпечення гармонійного співіснування людини і природи; відповідності процеду-

ри чинному законодавству; використання результатів сертифікації для створення кадастрів природних ресурсів; орієнтація країни на еколого-економічний розвиток; системності (наприклад, запровадження і розвиток системи екологічної сертифікації як якісного нового механізму забезпечення якості НПС); оптимальності (наприклад, урахування інтегрального ефекту дій у всьому ланцюжку циклу виробництва і споживання продукції); пріоритетності; варіантності (наприклад, формування мотиваційного інструментарію); ієрархічності управління територіями; попередження, запобігання еколого-економічним проблемам; орієнтації на причини, що передбачає їхню ліквідацію, а не боротьбу з наслідками; поділу відповідальності, що обумовлює встановлення адресності та ступеня відповідальності суб'єктів екологічно деструктивної діяльності; усвідомлення державою і суспільством важливості вирішення проблем захисту споживачів як одного з чинників ефективності ринкових перетворень; спеціальні та інші галузеві принципи. На практиці принципи Концепції повинні бути запроваджені завдяки плановому запровадженню концепції розвитку екологічної сертифікації, відповідного організаційно-економічного механізму та інституційного забезпечення (рис. 2). Виходячи із наукового і методичного обґрунтування актуальності екологічної сертифікації, теорії випереджаючої стандартизації та її значення в інноваційному розвитку країн світу (що і запроваджено в роботі ISO, IEC), екологізації економік економічно розвинених держав, **реалізація концептуальних (законодавчо-нормативних) положень Концепції є завданням держави та відповідно Кабміну, Мінприроди і Держспоживстандарту.** На практиці запровадження положень добровільної екологічної сертифікації здійснюватимуть сертифіковані екологічні аудитори, які мають відповідну ліцензію, за ініціативи природокористувачів, суб'єктів господарської діяльності, органів місцевого самоврядування тощо.

Для реалізації Концепції необхідно проаналізувати та запровадити інновації у сферах сталого розвитку, екологічних управління, аудиту, експертизи й страхування, ліцензування екологічної діяльності, економіки природокористування, інформаційної економіки, метрології, стандартизації, сертифікації та акредитації через структуру підпорядкованих Кабміну відповідних міністерств і відомств, а також організувати забезпечення:

- доповнення і реформування законодавчої сфери охорони НПС, з підтвердження відповідності та з питань забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;

- розроблення правових засад добровільної екологічної сертифікації;

- визначення переліку продукції (послуг, природокористувачів, об'єктів НПС і територіально-

господарських систем), які підлягають добровільній екологічній сертифікації;

- розроблення НД, що встановлювали б екологічні вимоги, яким повинні відповідати екологічно сертифіковані продукція (послуги, природокористувачі, об'єкти НПС і територіально-господарські системи);

- організаційного спрямування (розробити порядок і схеми проведення робіт з екологічної сертифікації, створення органів з добровільної екологічної сертифікації, розширення компетенції існуючих випробувально-аналітичних лабораторій (центрів) щодо проведення вимірень якості у різних сферах);

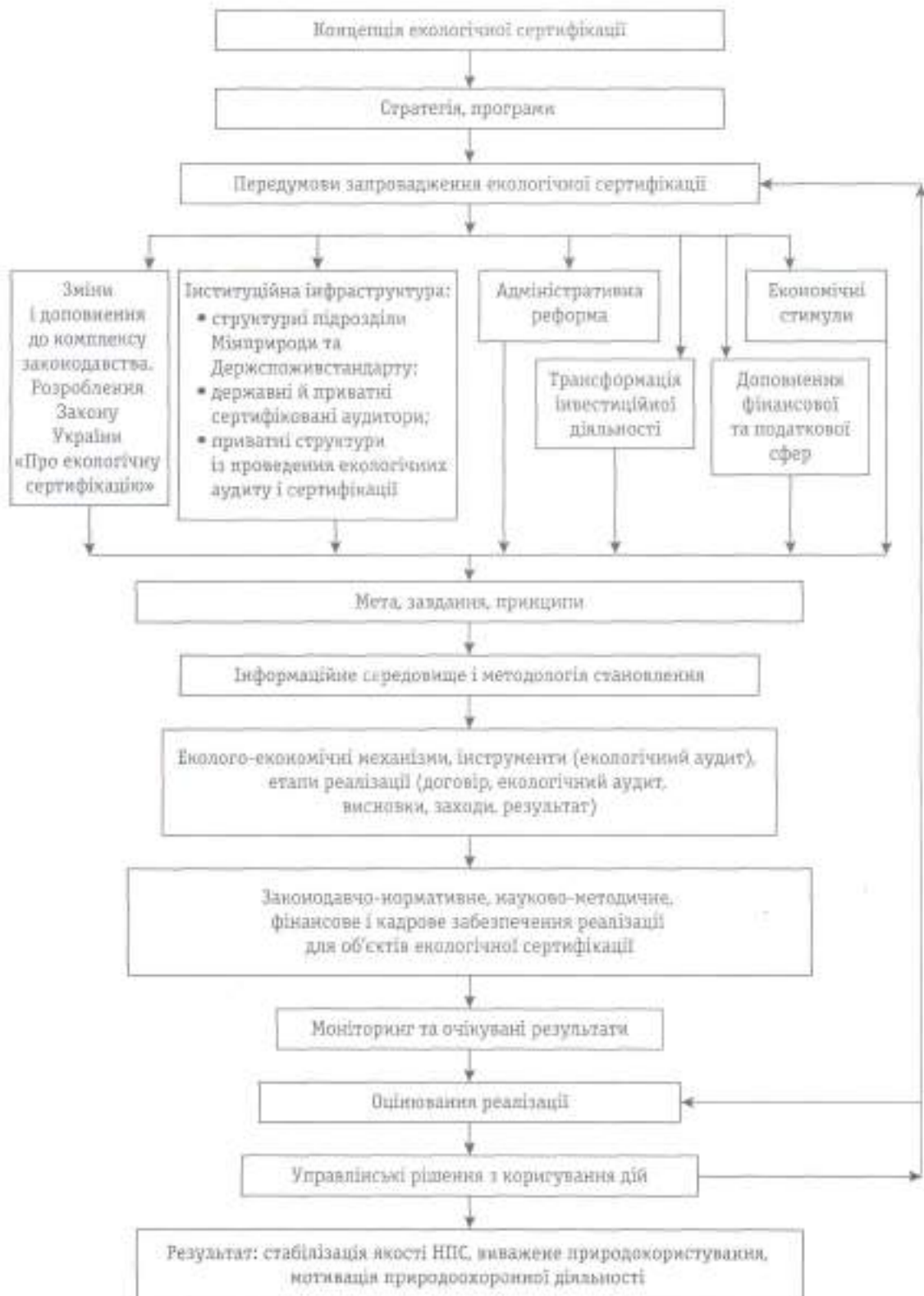

Рис. 2. Модель запровадження екологічної сертифікації

- підготовки кадрів (навчання, перепідготовка фахівців структури Мінприроди та Держспоживстандарту);

- створення та ведення Реєстру органів з екологічної сертифікації Кадастрів з обліку сертифікованих природокористувачів, територій (наприклад, урахування державного кадастру приватизації земель) у Мінприроді України;

- запровадження системи інформування стосовно результатів робіт з екологічної сертифікації та системи економічного заохочення виробників, бізнесу, місцевих органів влади для її впровадження через сайти Мінприроди та Держспоживстандарту;

- удосконалення системи стандартизації, метрології, сертифікації та акредитації, гармонізації законодавчо-нормативних документів;

- урахування навантаження на НПС як єдиного природного ресурсу та пропозиції його корегування, яке не повинне перевищувати можливості природного відтворення ресурсів НПС, їх стабілізації та відновлення (через структуру регіональних органів Мінприроди України);

- застосовування технологій підприємств, розміщених на територіях, що підлягають сертифікації, має ґрунтуватися на теоретичних засадах життєвого циклу продукції, безвідходності виробництва, ефективних методах знешкодження й відновлення використаних природних ресурсів (відходів), що повертаються у НПС (через структуру регіональних органів Мінприроди України);

- усіх видів господарської діяльності обов'язковим системним урахуванням екологічних чинників, законів, критеріїв, вимог та обмежень так, щоб вони не завдавали біосфері неоправданної шкоди, не підірвали її біопродуктивного потенціалу й екологічної рівноваги, тобто на основі інформації екологічного аудиту, а у подальшому — сертифікації (через структуру регіональних органів Мінприроди);

- використання результатів екологічної сертифікації для планового і комплексного вирішення місцевих, регіональних, державних та міждержавних зобов'язань України на фоні суттєвого покращання екологічного стану у самій державі (через структуру Мінприроди і Держспоживстандарту).

Стратегія та засоби реалізації полягають у створенні належних умов для розвитку економіки відповідно до вимог євроінтеграції та екологізації, у врахуванні інноваційно-інвестиційних можливостей України на шляху подолання кризи в економіці, проведення єдиної політики у галузі метрології, стандартизації, сертифікації та акредитації.

Методологія досліджень, становлення і розвитку передбачає формування таких положень:

А. Теоретико-методологічні: узагальнення світового досвіду; напрацювання понятійного апа-

рату; розроблення методології та теоретичних основ.

Б. Методико-організаційні: напрацювання методик розрахунку платежів за процедуру екологічної сертифікації у сфері природокористування, об'єктів і територіально-господарських систем, методик розрахунку платежів підприємств та організацій, що ведуть діяльність на сертифікованих територіях; розроблення законодавчих основ із організації процедури екологічної сертифікації; встановлення розмірів пільг інвесторам і власникам за екологічну сертифікацію продукції, послуг, сільськогосподарських земель, лісів, територій тощо; розроблення інструментарію для формування цін на сертифіковану продукцію, послуги.

В. Практичні: розроблення організаційно-економічних інструментів, отримання преференцій за належне екологічно безпечне господарювання на сертифікованих територіях, інформаційне забезпечення послуг та виробництва екологічно безпечної продукції; розроблення сценаріїв підтримки належного стану сертифікованих територій та розвитку екологічного бізнесу; встановлення організаційного механізму надання споживачам та населенню відповідної інформації стосовно сертифікованих територій та способи їх оптимального використання; організація системи комплексного моніторингу.

Механізм реалізації Концепції на практиці відбуватиметься за схемою: постановка завдання — укладення угоди — здійснення екологічного аудиту — формування висновків — корегування — вживання заходів — проведення екологічної сертифікації. Етапи корегування та вживання заходів можуть бути відсутніми при екологічній сертифікації екологічно безпечних територій.

Реформування СУ у сфері природокористування, територіями та об'єктами НПС передбачає розмежування повноважень з формування та реалізації державної еколого-економічної політики на різних рівнях: міністерства, органи виконавчої влади, громадські організації, суб'єкти господарювання, незалежні та спеціалізовані фахівці чи їх об'єднання. Запровадження добровільної екологічної сертифікації не суперечить діяльності природоохоронних організацій, оскільки фактично є логічним завершенням процедури екологічного аудиту підприємств, територіально-господарських систем, об'єктів НПС з підтвердження відповідності їх якості для певного використання або збереження.

Головні етапи запровадження ефективної системи екологічної сертифікації на різних рівнях:

1. Проведення адміністративної реформи, яка передбачає систему заходів із:

- розроблення законодавчо-нормативної та технічної документації з урахуванням існуючих міжнародних

- створення спеціально сертифікованих зон (територій) з метою інвестування екологічно виважених проєктів (наприклад, вирощування продуктів для виробництва дитячого, дієтичного харчування тощо).

4. Удосконалення організаційно-економічного механізму становлення системи екологічної сертифікації, що передбачає:

- розроблення методології формування екологічної сертифікації;
- розширення переліку продукції та послуг, що підлягають обов'язковій (чи добровільній) сертифікації, у тому числі й за вимогами екологічних нормативів, створення реєстру екологічно сертифікованої продукції, підприємств, об'єктів і територій НПС, у тому числі через єдиний кадастр (наприклад, природо-ресурсного потенціалу території);
- напрацювання системи державних гарантій та пільг через створення організаційно-економічного механізму реалізації екологічної сертифікації продукції, послуг, діяльності підприємств природокористувачів, функціонування сертифікованих територіально-господарських систем;
- створення регіональних систем екологічного страхування з метою акумуляції коштів та фінансування процедур екологічної сертифікації;
- створення наукових, консалтингових та інших формувань, які проводять екологічні аудити, сертифікацію тощо;
- раціональну організацію інформаційного забезпечення функціонування сертифікованих підприємств, територій завдяки модернізації існуючої та запровадженню єдиної системи моніторингу сучасним засобом геоінформаційних технологій і дистанційного зондування землі, екологічному картуванню тощо;
- інформування громадськості щодо стану функціонування сертифікованих підприємств, територій та прийнятих управлінських рішень;
- формування екологічного світогляду шляхом запровадження принципів комплексної екологічної освіти.

Створення інституціональних умов. Основною метою такого реформування повинно стати створення децентралізованої моделі управління НПС, спроможної ефективно впливати на процеси соціально-економічного розвитку територій в умовах ринкової економіки. Державна політика щодо реалізації зазначеного пріоритетного напрямку передбачатиме:

- зміну функцій місцевих державних адміністрацій — перетворення місцевих органів виконавчої влади загальної компетенції на контрольно-наглядові органи у структурі виконавчої влади;
- розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад, посилення мотивації

органів місцевого самоврядування щодо зміцнення місцевих бюджетів.

Фінансове забезпечення реалізації. Для розроблення Концепції має бути передбачено відповідне фінансування з Державного бюджету України, також можуть бути залучені кошти європейської та міжнародної технічної допомоги. Для зменшення часу і витрат на розроблення Концепції та її нормативного забезпечення необхідно використовувати механізм кооперації різних міністерств і відомств.

Законодавчо-нормативне забезпечення полягає: у внесенні змін до законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про підтвердження відповідності», «Про стандартизацію», «Про захист прав споживачів» тощо; напрацюванні Закону України «Про екологічну сертифікацію», який включатиме комплекс правових положень щодо: екологічної сертифікації продукції, послуг, природокористувачів, об'єктів НПС і територіально-господарських систем; розробленні технічних регламентів; збереженні обов'язкової сертифікації продукції та послуг на період реформування економіки з метою захисту споживачів від фальсифікованої продукції; запровадженні добровільної сертифікації у сфері природокористування, об'єктів НПС і територіально-господарських систем; гармонізації міжнародних та українських законодавчо-нормативних документів.

Науково-методичне забезпечення: законодавчо-нормативні документи Мінприроди і Держспоживстандарту, ЄС, ССТ, ISO; методологія якості доквілла; концепція TQM і модель Європейського фонду управління якістю (EFQM); схеми сертифікації; наукові та методичні розробки фахівців та учених; Концепції та державні програми тощо.

Очікувані результати від запровадження екологічної сертифікації як нової ідеології управління природоохоронною діяльністю та природокористуванням в Україні виявлятимуться у:

- створенні ефективної СЕУ в адміністративних утвореннях та на окремих територіях як приватної, так і державної власності; формуванні інформаційного простору щодо збереження та раціонального використання НПС; зменшенні екологічних загроз та ризиків;
- змішаному (державне та приватне) фінансуванні через процедури екологічного аудиту та сертифікації (переважно за схемою сертифікації третьою стороною) природоохоронної діяльності;
- зменшенні витрат на ліквідацію кризових ситуацій через зрівноважене функціонування територій у контексті сталого розвитку;
- значному прирості інвестиційної привабливості завдяки прозорості інформації про стан

природо-ресурсного потенціалу та його організаційне забезпечення;

- збільшенні дохідної частини бюджетів усіх рівнів завдяки зростанню виробництва, інвестиціям, прозорим правилам фінансової політики;

- зростанні кількості та ділової активності підприємств, які ведуть екологічно орієнтований бізнес;

- модернізації законодавчої, нормативної бази та інфраструктури у сфері стандартизації, метрології, оцінювання відповідності та захисту прав споживачів, орієнтованих на інноваційно-інвестиційний розвиток України, її інтеграції у світове співтовариство;

- балансі інтересів держави і бізнесу з питань охорони і раціонального використання НПС.

Для забезпечення національної економіки фахівцями необхідно: організувати методичне забезпечення, проведення навчання та підвищення кваліфікації фахівців; сприяти розвитку та активізації наукового потенціалу у цій сфері, створенню орієнтованої на перспективу системи підготовки та перепідготовки кадрів; активізувати співробітництво з європейськими та міжнародними організаціями; здійснювати підготовку фахівців вищої кваліфікації через аспірантуру й докторантуру в структурі Міносвіти і науки, Мінприроди й Держспоживстандарту.

Моніторинг і оцінювання реалізації полягає у зборі, узагальненні, аналізі, оцінюванні показників екологічного стану, соціально-економічного розвитку територій адміністративних одиниць, що проводять Мінприроди, Держспоживстандарт, Мінекономіки.

Завадити успішній реалізації Концепції може непослідовність зовнішньополітичного та економічного курсу держави; відсутність розуміння сутності, актуальності, наукового і методологічного її обґрунтування; політична та економічна нестабільність; брак матеріально-фінансових ресурсів; відсутність та недостатній рівень компетентності кадрів.

Міжнародне співробітництво. Для реалізації Концепції на практиці необхідна активізація міжнародного співробітництва, участь держави та фахівців у розробленні регламентів, нормативів на світовому рівні, представництво України у міжнародних та європейських організаціях у сферах екології, економіки, стандартизації, метрології, оцінювання відповідності та захисту прав споживачів.

Закордонна практика (Німеччини, Японії, Франції, Кореї, Канади, Австралії, країн ЄС та інших) свідчить, що екологічна сертифікація набула найбільшого розвитку стосовно продукції та послуг. Розроблення ж концептуальних положень, вимог до екологічної сертифікації лише окремих груп

товарів відбувається в ISO, IEC, CEN, CENELEC, COT, Європейській економічній комісії ООН (UN/ECE), ООН та інших організаціях. Щодо сфери природокористування, об'єктів НПС і територіально-господарських систем, то спостерігаються, наприклад, перші напрацювання із сертифікації лісів (серед основних схем сертифікації можна виділити п'ять — Загальноєвропейська схема сертифікації лісів (PEFC — Pan European Forest Certification Scheme), схема Лісової управлінської ради (FSC — Forest Stewardship Council), Ініціатива сталого лісового господарювання (SFI — Sustainable Forest Initiative), Канадська асоціація стандартів (CSA — Canadian Standards Association), Американська система лісів та сільського господарства (American Tree Farm System)) та земель сільськогосподарського призначення, які узгоджуються із вимогами стандартів HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points — аналіз ризиків й критичні точки контролю) [5, 6, 15]. Відомий досвід вартісного оцінювання екологічних функцій лісів через торгівлю лісовими вуглецевими сертифікатами на ринку прав на викиди парникових газів [14]. Отже, сучасна система світового господарства виросла з ринку, а тому вона є ринковою системою, тобто конкурентним середовищем. Водночас, як свідчить практика, міжнародна економіка не може бути нерегульованою, некерованою, непланованою, немодельованою, невідкритою, неінтегрованою системою. Інакше б сучасне світове господарство (міжнародна економіка) не існувало. Оскільки Україна обрала шлях ринкового реформування власної національної економіки, а значить і її поступового входження до сучасної системи світового господарства, то їй необхідно інтегруватися насамперед з розвиненими країнами щодо цілісної системи міжнародної економіки, структура якої вміщує підсистеми — єдині економічні, правові, технологічні, технічні (метрологія, стандартизація, сертифікація), екологічні та соціально-культурні складові. Такі підсистеми сучасного світового господарства, взаємодіючи між собою, сприяють розвитку, зміцненню, удосконаленню складної системи міжнародної економіки. А це означає, що рівень досконалості названих підсистем та конкретні їх складові (економічна, екологічна, технічна й соціальна) використовують екологічну сертифікацію продукції, послуг, об'єктів НПС і територіально-господарських систем та у сфері природокористування), що визначає масштаби, глибину й ефективність здійснюваних інтеграційних процесів у світі.

Необхідне подальше доопрацювання проекту Концепції екологічної сертифікації із внесенням фахівцями з різних сфер відповідних правок і доповнень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Немець К. А. Інформаційна взаємодія природних і соціальних систем. Монографія. — Харків: ПП «НУЦІО КримАрт», 2005. — 426 с.
2. Скрипчук П. Теоретичні засади екологічної сертифікації територій // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2007. — № 2. — С. 28—36.
3. ГОСТ Р 22.2.03—97. Безопасность в чрезвычайных ситуациях. Паспорт безопасности административно-территориальных единиц. Общие положения.
4. Скрипчук П. М. Екологічна сертифікація як інструмент виробництва та споживання екологічно чистої продукції // Економіка України. — 2006. — № 3. — С. 55—63.
5. Берзіна С. В. Екологічна сертифікація продукції: екологічне маркування в запитаннях та відповідях. Методичний посібник. — К.: Вид-во ТОВ «Джерела знань», 2006. — 56 с.
6. Соціально-економічний потенціал устійливого розвитку: Учебник / Под. ред. проф. Л. Г. Мельника (Україна) и проф. Л. Хенса (Бельгия). — Сумы: ИТД «Университетская книга», 2007. — 1120 с.
7. Скрипчук П. М. Екологічна сертифікація: етапи і процедури проведення // Вісник Львівської комерційної академії. — Серія економічна. — Вип. 20. — Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2006. — С. 337—383.
8. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини».
9. Постанова КМУ «Про затвердження Державної програми стандартизації на 2006—2010 роки» від 01.03.2006 № 229.
10. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21.07.2006 № 1001.
11. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» від 17.10.2007 № 880-р.
12. Концепція державної політики у сфері управління якісної продукції (товарів, робіт, послуг), затв. розпорядженням КМУ від 17.08.2002 № 447-р.
13. Скрипчук П. М., Кожушко Л. Ф., Галушкіна Т. П. та ін. Словник-довідник з екологічного менеджменту: Навчальний посібник. — Рівне: НУВГП, 2009. — 356 с.
14. Кузьмич Ю. В. Экономические основы формирования рынка экологических услуг в РФ (на примере лесных уперодных сертификатов): Автореф. дис. д-ра экон. наук. — Москва, 2005. — 34 с.
15. Клименко М. О., Скрипчук П. М. Метралогія, стандартизація і сертифікація в екології. Підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2006. — 368 с.
16. СОУ 73.1-97-223:2007. Якість ґрунту. Сертифікація земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення. Оцінювання та встановлення категорії якості земельної ділянки. Загальні положення.
17. Концепція системи стандартизації та нормування у сфері сталого землекористування. За ред. Балюка С. А. — Харків: Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського» УААН, 2005. — 28 с.

НОВИНИ ISO

ВНЕСОК ISO У ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

На боротьбу із кліматичними змінами спрямовано сотні стандартів ISO, що можуть стати в нагоді у справі зменшення впливу діяльності на довкілля. Це стандарти на випробування, аналітичні методи, екологічне управління, проектування екологічно безпечної продукції тощо.

Серед екологічно спрямованих стандартів — розроблений ISO 14067 для вимірювання вуглецевого складу продукції. Він доповнюватиме стандарти ISO 14064 та ISO 14065, призначені для вимірювання обсягів викидів парникових газів, які застосовуються під час перевірки скарг суспільства та акредитації відповідних органів.

Низка стандартів ISO призначена для гарантування виконання сучасних екологічних вимог: ISO 14020 на екологічне маркування та декларування; ISO 14063 на екологічний взаємозв'язок; ISO 21930 на екологічне декларування будівельних виробів. Сімейство стандартів ISO 14000 стало всесвітньою базою для

налагодження екологічно прийнятної діяльності. На початок 2008 року 154 тис. підприємств із 148 країн світу впровадили системи екологічного управління відповідно до вимог стандарту ISO 14001.

Застосування відповідних стандартів ISO сприятиме підвищенню ефективності використання традиційних джерел енергії та розвиток нових, тих, що оновлюються. Попереджувальна діяльність призвела до розроблення стандарту ISO 5000 на систему енергетичного управління. Він буде використовуватися для експертизи нових можливостей та ефективності використання існуючих джерел енергії та тих, що освоюються.

Підтвердженням серйозного ставлення ISO та її партнерів IEC та IEU до екології є спрямованість Всесвітнього дня стандартів 2009 року, гасло якого «Займаймося кліматичними змінами шляхом стандартизації».

(За матеріалами ISO)